

2. מכתב מאת משה שרתוק אל גולדה מאירסון*

7.9.1947

[...]

1. כפי שהברקתי לך בשעתו, השתולל בימים האחרונים לפני הגמר ריב חריף בין חברי הרוב של הוועדה בשאלת הגבולות. לכתחילה קבעו חמשה עמדה חיובית לכלילת כל הגליל (אורוגווי, גואטימלה, קנדה, הולנד והיו"ר). היה לנו יסוד לקוות כי הצ'כי¹ יצטרף אליהם, אולם הוא גילה הפכפכות, היסס מלנקוט עמדה, חזר בו מעמדות שנקט ובכלל היה בלתי אוהד ובלתי אהוד ורק ביום האחרון ממש נתגבשה עמדתו החיובית – ייתכן בהשפעת הוראות נמרצות מצד מסריק² אשר גולדמן טלפן אליו לפראג. מאותם החמישה דרשו שלושת הראשונים גם את כלילת מרבית הנגב הצפוני. דעתם היתה בראשונה לא להעניק לנו את כל המשולש המדברי כדי לא לנפח על לא דבר את שטח המדינה היהודית וזה הביאם למחשבה על הוצאת חוף ים המלח כליל מהמדינה היהודית וסיפוח רצועת החוף או לאיזור הבין לאומי או למדינה הערבית למען הרציפות. לעומתם לא נטו שני האחרים (היו"ר ובלום) כלל למסירת הנגב לנו – לפי גירסה אחת לא נתכוונו באותו שלב לתת לנו אף כלשהו מהנגב, אך ייתכן שזו היתה עמדת מיקוח בלבד. באותו שלב ביקש איש פרו³ שאחרי נגרר כאילו גם האוסטרלי⁴ לתת לנו בגליל רק את איזור החולה ובשלב מסוים ביקשו שני אלה לקחת מאיתנו את הגליל כולו, היינו למסור גם את החולה למדינה הערבית (כזו היתה אחת התכניות הבריטיות שנמסרה לוועדה, ושם נאמר כי סוריה – סוריה ולא הלבנון! – תשמח לקבל לרשותה את כל הגליל!) אך שוב ייתכן שגם זו היתה עמדת מיקוח גרידא. איש פרו היה מוכן באותו שלב לתת לנו מהנגב יותר משהיה בדעתם של סנדסטרום-בלום⁵ הכלל,

* מתוך י' ה'ר, במאבק למדינה: המדיניות הציונית בשנים 1936-1948, ירושלים: מרכז זלמן שז"ר, 1984, עמ' 525-529. מקור: הארכיון הציוני המרכזי S25/5991. אנו מודים למרכז זלמן שז"ר על ההרשאה שנתן לנו לפרסם קטע זה.

1. קראל ליסיצקי, חבר ועדת אונסקו"פ מטעם צ'כוסלובקיה.

2. יאן מסריק, שר החוץ של צ'כוסלובקיה.

3. אנריקו סלאזר, חבר ועדת אונסקו"פ מטעם פרו.

4. ג'ון ל' הוד, חבר ועדת אונסקו"פ מטעם אוסטרליה.

5. אמיל סנדסטרום, יו"ר ועדת אונסקו"פ ונציג שבדיה. ניקולאס בלום, נציג הולנד.

נראתה אז אפשרות שלאסיפת האו"ם תוגשנה שלוש תכניות-שטח של המדינה היהודית: מכסימום של השלישייה הראשונה ושתי תכניות מינימום שונות של שני הזוגות האחרים. היה זה סיכוי מאוד בלתי מרנין, כי התפוררות לגבי הצד המעשי של תכנית החלוקה היתה שמה לאל את ההתגבשות לגבי הצד העקרוני ונותנת נשק קטלני בידי כל אויבי התכנית בחוץ ובפנים. בכל זאת עמדנו בפני ברירה קשה מאוד - אם לדחוף לקראת פשרה על מנת להשיג תכנית מאוחדת של רוב, או לחזק את ידי השלישייה להתעקש על המכסימום, למען נוכל במערכה שתהיה באסיפה הכללית להסתמך על העובדה, כי הקבוצה הגדולה ביותר פסקה לתת לנו גם את הגליל וגם את הנגב. שקלנו והתלבטנו הרבה והתיעצנו בלי סוף טלפונית עם ציריך (זה היה לאחר שחזרתי מציריך לג'נבה, בעיקר מפני שהודיעוני כיצד עומד העניין ודרשו ממני במפגיע שאעזוב את הוועד הפועל עם ועדתו המדינית ואבוא). לבסוף החלטתי - קצת בניגוד לכמה דעות שנשמעו בציריך - שיש לנסות להביא לידי פשרה ובלבד שלא תעלה יותר מדי ביוקר; פירושו - כדאי לשלם מחיר-מה בעד הצעה מאוחדת, אך לא כל מחיר שהוא; אם יתברר כי המחיר יקר מדי, יש להתעקש ואפילו יביא הדבר לידי התפוררות הרוב בשאלת השטח. בינתיים חלו שינויים ונטרפו הקלפים. מצד אחד נפתחה לשני ידידינו הלטיניים⁶ הדרך להשפיע על חברים איש פרו שיתקרב לעמדתם. לעומת זה נתערערה עמדת היו"ר, ההולנדי והצ'כי לגבי חיוב הגליל: החלו נסוגים מעמדה זו לאורך כל החזית. בו בזמן בא הגואטימלי בהצעה לוותר על מקצת הגליל כדי להציל את רובו, בתוספת משהו בנגב: התכנית היתה לוותר בגליל על החלק ההררי שמדרום לכביש עכו-צפת, על מנת שיכלול את נצרת ואת עכו ויחובר עם המדינה הערבית מדרום לעמק על ידי מסדרון צר אי-שם ממזרח לחיפה; החלק ההררי שמצפון לכביש עכו-צפת ועד לגבול הצפון ובזה נפת נהריה - לנו; בנגב יקום לנו החלק המערבי של השטח הצפוני, עד באר שבע אך לא עד בכלל. אישרתי בלב כבד ומהסס תכנית התפשרות זו. לא אלאה אותך בפרטים נוספים על התהפוכות שחלו ביומיים האחרונים. חזרתי בינתיים לציריך על מנת למסור בהנהלה דו"ח יותר מפורט על מצב העניינים ולהציץ לוועדה המדינית. והנה בבואי למחרת חזרה לג'נבה מצאתי מהפך דרמטי: השבעה התפשרו על השארת רובו הגדול של הגליל ההררי עם רצועת החוף המערבית למדינה הערבית ועל מסירת כל הנגב, הצפוני והדרומי, לרבות העיר באר שבע, לנו. נשאר שתי הסתייגויות: של האורוגואי לגבי נפת נהריה-חניתה מזה ולגבי באר שבע מזה (כדי להימנע מהאשמה במשוא-פנים ראה לתבוע את עלבון העיר באר שבע מידי המדינה היהודית); ושל הצ'כי שדרש

6. נציגי גואטמלה ואורוגואי.

למסור את ההכרעה בשאלת גורל הגליל המערבי לידי האסיפה הכללית (לכתחילה נמנע מלהצטרף לגיבוש הארעי של חמשה בעד כלילת הגליל כולו במדינתנו; אחר כך בפירוש הצטרף לשוללי הרעיון; והנה, כאן, בשלב הסיום, ערער על הפשרה דוקא מבחינה זו – לאלוהים פתרוני תהפוכותיו ואפשר נזיפת יאן מרחוק הועילה). בעיצוב דמותה הסופית של מפת החלוקה מילאה תפקיד רב נוקשותו של מון (הסגן השבידי). נדמה לי כי בעיקר בהשפעתו נקבעו מסמרות נגד מרשאות [מובלעות] ומסדרונות. את שאלת המסדרונות הוא פתר על ידי האמצאה של "נקודת הצטלבות": "...הצטלבויות כאלו יש שתיים: אחת בסביבות אשדוד ואחת בסביבות עפולה. אשר ל"מרשאות" – הוא מנע אותן על ידי סיפוח (או אי-סיפוח, לפי נקודת המבט). בחשוב העקרון הזה נכללה יפו במדינה היהודית ונפת נהרייה בערבית. אני שולח לך מפה שהכין בשבילנו מזכירו של האורוגואיי, סיסטו שמו, מהנדס על פי מקצועו. אין זו המפה המדויקת עדיין. מפה מפורטת יותר נמצאת עכשיו בהכנה ותמסר לנו בניו-יורק. אך דומני שמתרשים זה שאני שולח תקבלי מושג יותר ברור על המכוון ממה שהיה לכם עד כה. בדקתי את המפה עם הרצפולד וערכנו רשימה של נקודות שנשארו מחוץ לתחום – מספרן כשלושים.

אליאס⁷ הביע השערה, כי כלילת יפו וסמיכות המדינה היהודית למצרים הם מוקשים שהונחו במתכוון על מנת לגרות התנגדות ערבית יותר נמרצת ולרוצץ את התכנית. עלי לקבוע כי במידה שנהירים לנו השיקולים שפעלו בפנים וההשתלשלות שחלה בדין ודברים על הגבולות אין יסוד לסברה זו.

2. נקודה חשובה אחרת הטעונה הסבר היא אותו סעיף ההמלצות המחייב פנייה אל אסיפת או"ם במקרה שמדינה אחת מוכנה לחתימת החוזה וחברתה מסרבת – ביתר דיוק: שטח אחד מוכן לנטילת העצמאות והשטח האחר אינו מוכן. לכתחילה היתה ההצעה לקבוע כי במקרה כזה נמשך משטר המנדאט באיזור שאינו מוכן לעצמאות ושלטון המנדאט הוא החותם על החוזה עם האיזור המוכן, שלא לעכב את עצמאותו. והנה לגבי ההצעה הזאת חלה התפתחות משונה. דוקא ידידינו הלטינים, מתוך התנגדותם לאנגליה, הציעו לשלול מאנגליה תואנה להארכת אחיזתה בארץ לזמן בלתי מוגבל. אין כל ביטחון, כמובן, שאחרים שנתנו ידם לשינוי לא הבינו איזה פתח הוא פותח. למעשה ברור כי הסעיף לפי נוסחו כיום מאפשר הכשלת התכנית כולה על ידי אי שיתוף, סחיבה וערעורים.

3. אני רואה עצמי פטור מלחזור כאן על כל ההנחות הברורות מאליהן בדבר ההישג הכביר שבדו"ח של הרוב, על כל הפגמים שבו, ומאידיך על קלישאות הסכויים להגשמתו נוכח עמדת אנגליה וארצות הברית. אך איני רואה עצמי פטור

7. אליהו ששון.

מלהרים על נס את המאמץ הכביר של אנשינו וביחוד של שניים: דוליק ומשה טוף.⁸ על דוליק⁹ ודאי יגיעו לירושלים הערות ביקורת: הוא פזיז, הוא ותרן, הוא מעמיד יותר מדי על דעתו, הוא דוחק רגלי אחרים וכו'. בכל אלה יש קצת אמת והרבה גוזמה. ללא כל ספק הוא טעון ריסון ומחייב הדרכה כי הוא מסוגל ל"דהור" ובכיוון המיוחד הנראה לו. אך מגרעותיו הנן כאין וכאפס לעומת מעלותיו העצומות: הדינמיזם הכביר שלו, ערותו וכושר מתיחותו העוברים כל גבול של יכולת אנושית - דריכות שאינה מתרופפת אף לרגע משך ימים ולילות רבים ורצופים, ההתמצאות המהירה בכל סבך, החדירה והחתיירה אל העיקר, כשרון ההתערות אל אנשים וניצול כל שעת כושר להחדיר בראשם את הדרוש. הכיבוש הגדול שיש לזקוף לזכותו הוא רנד¹⁰ הקנדאי שרחש לו אמון בלתי מוגבל והיה נתון בהרבה בהשפעתו. בשלושה קנינו את האיש הזה - במה שראו עיניו בארץ, במצפנונו הוא ובהשפעת דוליק ה' עליו. לגיורו של זקן זה היתה חשיבות שאין להעריך, כי הוא חיזק לאין שיעור את האגף הציוני הקיצוני, בהוסיפו לשני הלטינים היוצאים דופן את הסמכות והמשקל של איש האימפריה הבריטית, ולבסוף הוא אשר שימש גשר בין אגף זה לבין קבוצת היו"ר בלום-ליסיצקי-סלזר. אשר למשה טוף הרי פשוט קשה לשער מה היה מצבנו אלמלא הוא. הלהט החלוצי השקט שלו ראוי להערצה. הוא שמש לנו חוט טלגרף שהיה מחושמל ופעל בלי הרף; יומם ולילה רק באמצעותו ידענו על כל התנודות שהתחוללו ויכולנו, בוקר וערב וצהרים, לעמוד על מצב העניינים ולכוון לפי זה את הדרכתנו ותגובותינו. בדרך כלל, עוד לא היתה ועדה שבמידה כזו היתה לנו גישה לחבריה ולמזכיריה, במידה כזו הגענו לידיעה פנימית שבפנימית של הנעשה מאחורי המסך. אכן בשבועיים האחרונים קשתה מאוד ההתקשרות הישירה עם חברי הוועדה ואף על פי כן, לא היה כל דמיון בין הקשר הפעם לבין משטר היחסים עם חברי הוועדה האנגלית אמריקנית וכל שכן עם ועדת פיל. בתחום השגת החומר, חומר ממש, התחוללו נפלאות ועל כך תודה לגדעון,¹¹ אף לכהני,¹² והעיקר לכמה אלמוניות...

8. משה טוב, איש המחלקה המדינית של הסוכנות, מומחה לאמריקה הלטינית.

9. דוד הורוביץ.

10. הנציג הקנדי.

11. רופר (רפאל).

12. משה כהני, איש המחלקה המדינית של הסוכנות.